תמן. בבבל אמרין לא יתחיל פ׳ ויאמר בלילה אבל אם התחיל גומר ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר ואינהו מפרשי להמתני׳ דקתני מזכירין יציאת מצרים בלילות כדרב דאמר שהתחיל בתחילת הפרשה אומר מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו׳ כדמסיק : מתני׳ פליגא על רבנן דתמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כדתנן לקמן בפ"ב וקשיא לרבנן דתמן דס"ל דגומר כל הפרשה ומשני דה"ק כל פ׳ ויאמר אינו נוהג אלא ביום שהרי בהתחלתה כתובה מצות ציצית ואינה נוהגת בלילה ולפיכך אינהו דאמרי לא יתחיל אבל אם כבר התחיל ואמר ועשו להם ציצית גומרה משום יציאת מצרים שבה : חמיתון. ראה אותן נוהגין לכתחילה להתחיל ולגמור וקאמר הש"ס ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל וכלומר דלא כדשמעינן לעיל דרבנן דתמן ס"ל דלא יתחיל לכתחילה : היך הוה אבוך נהוג עביד. משום דר׳ זעירא עלה מבבל לא"י ולפיכך שאלו אם היה נוהג כאן כרבנן דהכא או כמנהגו בתחילה כרבנן דתמן : מסתברא דר׳ יוסה. כמו שאמר ר׳ יוסה מפני שר׳ זעירא היה נוהג להיות מחמיר על עצמו כמו דאינון מחמירין בבבל והיה מתנהג כוותייהו : צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. מפני שיש בה הודאה על החסד שעשה עם אבותינו ועמנו : מלכות. מלכותו ואמונתו לעד קיימת ומלכנו מלך אבותינו : צריך להזכיר את כולן. ככולהו תנאי וצריך ג"כ לומר צור ישראל וגואלו כדי לסמוך גאולה לתפילה : אם לא הזכיר תורה. בברכת הארץ על המזון : שנייא היא. התם דקמסדרו לשבחיה דרחמנא מה דהוה מעיקרא שעד שהוא אברם בחרת בו ושמת שמו אברהם : ודכוותה. נימא נמי הקורא לשרה שרי עובר בעשה : הוא. בלבד נצטווה עליה דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אבל גביה כתיב ולא יקרא עוד שמך אברם לא יקרא כלל : שני. שם השני ישראל ניתוסף לו להיות לשם העיקר ושם הראשון יעקב לא נעקר ממנו : עד כאן בצדיקים. הוא דמצינו שנקראו בשמם עד שלא נולדו אבל ברשעים זורו רשעים מרחם ולא יזכר שמם וישמעאל תחילתו צדיק כדדרשינן מבאשר הוא שם וכן אמרינן שעשה תשובה בסוף ימיו : שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא. והלכך לא דרים לקרא דלמען תזכור כדדרשי חכמים במתני׳ :

הדרן עלך מאימתי

תמן אמרין *לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. ורבנן *דהתם אמרין מתחיל ואינו גומר. מתניתין פליגא על רבנן דהכא מזכירין יציאת מצרים בלילות ר׳ בא רב יהודה בשם רב *מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים להודות לשמך. [ז]מתניתא פליגא על רבנן דתמן *ויאמר [א] אינו נוהג אלא ביום כל פרשת ויאמר אינו נוהג אלא ביום. ר׳ בא בר אחא נחית לתמן חמיתון מתחילין וגומרין ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר. בעון קומוי ר׳ אחייא בר׳ זעירה היך הוה אבוך נהוג עביד כרבנן דהכא או כרבנן דהתם ר׳ חזקיה אמר כרבנן דהכא ר׳ יוסה אמר כרבנן דהתם. א"ר חנינא מסתברא דר׳ יוסה דר׳ זעירא מחמיר וינון מחמרין והוא עבד נהיג דכוותהון. תני *הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. ר׳ אומר צריך להזכיר בה מלכות. אחרים אומרים צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורים. ר׳ יהושע בן לוי אומר [ב] צריך להזכיר את כולן [ז]וצריך לומר צור ישראל וגואלו. ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי אמר [ג] *לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו מה טעם °ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. ר׳ בא בר׳ אחא בשם רבי אם לא [ד] הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. א"ר אילא אם [ה] אמר מנחם ירושלם יצא. *בר קפרא אמר [ז]הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. רבי לוי אמר בעשה ולא תעשה °ולא יקרא עוד את שמך אברם הרי בלא תעשה והיה שמך אברהם הרי בעשה. התיבון הרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם. °אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם. שנייא היא שעד שהוא אברם בחרת בו. ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. הוא נצטווה עליה. ודכוותה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. שני ניתוסף לו הראשון לא נעקר ממנו. ולמה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה. אילו אבותן קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר °וקראת את שמו יצחק. ד׳ נקראו עד שלא נולדו ואלו הן. יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה. יצחק וקראת את שמו יצחק. ישמעאל דכתיב °וקראת את שמו ישמעאל. יאשיהו °הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו. שלמה °כי שלמה יהיה שמו. עד כדון בצדיקים אבל ברשעים °זורו רשעים מרחם. בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבוא ומה טעם °לכן הנה ימים באים נאם ה׳ לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון. אמרו לו לא שיעקר יציאת מצרים אלא מצרים מוסף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפילה. וכן הוא אומר °לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך. אמרו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסף על ישראל. ישראל עיקר ויעקב טפל. וכן הוא אומר °אל תזכרו ראשונות אילו המצרים וקדמוניות אל תתבוננו אילו המלכיות °הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואח"כ פגע בו הארי וניצל מידו שכח מעשה הזאב התחיל מספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש. כך היו ישראל הצרות האחרונות משכחות את הראשונות :

הדרן עלך מאימתי

מראה הפנים

כל פ׳ ויאמר אינו נוהג אלא ביום. והתחלה לא הוי עד דאמר, ועשו להם ציצית וכדאמר שם ע"ב קסברי במערבא וכו׳ עד דאמר ועשו להם ציצית :

בעשה ול"ת. והתם בשלהי פרקין אמר ר"א על דברי בר קפרא שאמר בעשה עובר בלאו שנאמר ולא יקרא וגו׳ ולא אמר אף בלאו וסיין כ"מ בזה כי ידוע הוא שאינם אלא כאסמכתא בהרי זה ולא יקרא מן השלילות הוא ולא מן האזהרות כמו ולא יהיה כקרח וכעדתו שהוא שלילה כמ"ש הרמב"ם ז"ל בשרש ה"א מן הי"ד שרשים ואמרו בפ׳ חלק כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וזה ג"כ על צד האסמכתא כמו שביאר שם :

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פירוש מבעל ספר חרדים

תלמודא דייק לה מדברי תא מדקאמר אעפ"י וכו׳ משמע שהגדולה מקצרת ימים אלא כנס האריך ימים דראב"ע : תמן אמרין. ב בבלי ולקמן מייתי נמי בבבלי פרק ב׳ פלוגתא דרבנן דא"י ורבנן דבבל : לא יתחיל. פירש"י אין צריך להתחיל פרשת ויאמר ערבית דכיון דפרשת ציצית אינה נוהגת בלילה ולקמן בבבלי פריך עלה ממתני׳ דתנן מזכירין יציאת מצרים : ואם התחיל. לא ידלג ויאמר ה׳ וכו׳ דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים וכו׳ כדי להזכיר יציאת מצרים ולא ציצית אלא גומרה שאין ראוי לפסוק ולדלג כיון דהתחיל : ה"ג ורבנן דהכא אמרו וכו׳. מקילין ולא חיישינן. מפסיק ומדלג והכי נמי לשון הבבלי אמרי במערבא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ וכו׳ : הכי גרסינן מתני׳ פליגא על רבנן דהתם מזכירין וכו׳. והכי נמי פריך בבבלי לדעתם דאמרו דאין צריך להתחיל גם בכלל דאין צריך לומר אמת והמונה שאחרים. וכא בעינן להדכורי יציאת מצרים. כדתנינן מזכירין יציאת מצרים וכו׳ ומתרץ דהאמר הכי מודים וכו׳ כדמתרץ לקמיה הירושלמי : מבית עבדים. ומסיים כבבלי ועשית עמנו נסים ונפלאות על הים ושרנו לך. וכתב רש"י ושרנו לך מי כמוך באלים וכו׳ מלכותך וכו׳ עד גאל ישראל והשכיבנו ע"כ : הכי גרסינן מתניתין פליגא אדרבנן דהכא. כלומר גם מנהג אחרת משמעה קשיא על רבנן דארץ ישראל דאמר ויאמר ומדלג : בעון. בני הישיבה אביך שהיה גדול כדי שאנו ננהוג כמותו : כרבנן דהכא. דארץ ישראל דמקילין לדלג: ור׳ אחייא לא ידע מנהג אביו ונחלקו שני תלמידיו במנהגו ר׳ חזקיה ורבי יוסה : מסתברא דרבי יוסה. שהוא אמר האמת דודאי רבי זעירא כרבנן דבבל היה נוהג : דרבי זעירא מחמיר. רגיל היה להחמיר בכל הדברים : והיינו מחמירין. רבנן דבבל מחמירין בזה שלא להפסיק ולדלג פרשה במתחילין והוא עביד נהוג כוותהון מסתברא הורגל גם בזה כמותם לנהוג : רבי סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי אמר לא הזכיר תורה בארץ. בברכת מזון בברכת הארץ ואגב גררא דמאי דקאמר דצריך להזכיר באמת ויציב מייתי לה הכא : ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. בעיא היא ומשני דלא דהוא לבדו נצטווה ולא אחרים : יצחק. וקראת את שמו יצחק : ישמעאל. דכתיב וקראת את שמו ישמעאל : יאשיהו. דכתיב הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו : שלמה. דכתיב כי שלמה יהיה שמו : עד כדון בצדיקים אבל ברשעים זורו רשעים מרחם : בן זומא אומר עתידין הן ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא ומה טעם לכן הנה ימים באים נאום ה׳ ולא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון : אמרו לו לא שיעקר יציאת מצרים אלא מצרים מוסף על המלכיות מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפלה. וכן הוא אומר לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך אמרו לא שיעקר שם יעקב אלא יעקב מוסיף על ישראל ישראל עיקר ויעקב טפל. וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות אלו המצרים וקדמוניות אל תתבוננו אלו המלכיות הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואחר כך פגע בו הארי וניצול מידו שכח מעשה הזאב התחיל לספר מעשה הארי ואח"כ פגע בו הנחש וניצול מידו שכח מעשה שניהם והתחיל לספר מעשה הנחש. כך היו ישראל הצרות האחרונות משכחות את הראשונות : הדרן עלך מאימתי

עין משפט נר מצוה

נא

א מיי׳ פ"ג מציצית ה"ז סמ"ג עשין כו טוש"ע או"ח סי׳ יח ס"א

נב

ב מיי׳ פ"א מהל׳ ק"ש טוש"ע שם סי׳ סו סעי׳

נג

ג מיי׳ פ"ב מברכות ה"ג סמ"ג שם כז טוש"ע שם סי׳ קפז ס"ג

ד ובסי׳ קפח ס"ד

נד

ד טוש"ע שם ס"ד

נה

ה מיי׳ שם ה"ד טוש"ע שם סי׳ קפח ס"ד

גליון הש"ס

זמתנית׳ פליג׳ על רבנן. ע׳ בחידושי רשב"א כאן ולקמן דף יג ע"ב מ"ש בשם הראב"ד. וע׳ בפרש"י במשנה וברמב"ם ורע"ב ובבו"ח שאגת ארי׳ סי׳ ט. וע׳ ברכות אלי׳ פ"ב מ"ב. בביאור דברי הפוסק׳ אלה. ובחיבורנו סי׳ סז : זנ"ל צור ישראל וגואלו. ע׳ בטור סי׳ סו ובב"ח וט"ז שהקשו דאין לומר רק גאל ישראל כדאמרו בפסחים דף קיז. וע׳ בבכור שור בחידושיו שם שרצה לומר דלא קיי"ל כרבא. אבל הדבר מבואר בטור סי׳ רלו ובמרדכי בפסחים שם דקיי"ל כן. וע׳ במג"א שם. אמנם לפע"ד נ"ק דודאי גואל ישראל אין לומר דהוא תפל׳ על להבא. אבל צור ישראל וגואלו אינו תפלה כל העתיד. ודרבא הוא ג אלו מעולם. וע"כ נכון המנהג שאומרים במערבית צור ישראל וגואלו בנוסחו בזה האחרונים והו"ק : זהקורא ל׳ ברכ׳ הברס. ע׳ מהרש"א בח"א ובב"ל כב ד׳ ילד שתמהו על מוני המצות והרי"ף והרמב"ם שלא הביאו זאת. וע"כ כתבו שאינו רק אסמכתא. וע׳ ב׳ ל"ה :

מסורת הש"ס

תורה אור

ברכ׳ יד׳

נ"א ה א

שם כ:

שם יג.

ת׳ כ׳ זח ריש פ"כ

ברכות יג

תהלים קה

ברכות יג. תוספתא פ"א

בראשית יז

נחמיה ט

בראשית יז

שם טז

מלכים א יג

ד"ה כב

תהלים נח

ירמיה כג

בראשית לה

ישעיה מג

שם

היה

שנויי נוסחאות (פו"ג) דהתם נכ"ל דהכא. (פו"י) אמרין לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר נכ"ל אמר ר׳ יוסה התחיל (גומר) [נ"ל לומר] אמר גומר. (פו"ג את
במקום ניתא. (פו"ד) לא יאמר במקום ולא יאמרו. (פו"ס) צפון במקום צפונה.

חדושי רד"א

מתניתין פליגא על רבנן דהכא כו׳. נ"ל דטעות נפל בספר, וצריך להפוך הגרסאות, דהיינו קושיא ראשונה פריך ארבנן דתמן. וקושיא שני׳ מן ויאמר ארבנן דהכא. וה"פ מתניתין פליגא על רבנן דתמן. מזכירים יציאת מצרים בלילות. דמשמע דמזכירין י"מ. ורבנן דתמן אמרי לא יתחיל, דמשמע לכתחלה אין אומרים פרשת ויאמר והי׳ יש בה י"מ. ומשני ר׳ בא וכו׳ מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו׳ דתמן היו נהיגין שלא אמרו ויאמר אלא נוסח זה מודים אנחנו לך וכו׳. ומקשה הגמ׳ על רבנן דהכא מתני׳ פליגא על רבנן דהכא. ויאמר אינו נוהג אלא ביום, פי׳ רבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר ומתני׳ משמע דאינו אומרים ויאמר כלל. ומשני כל פרשת כו׳ ופי׳ כל הפרשה כלה של ויאמר אין אומרים בלילה משום דכתיב בה ציצית ואינו נוהג בלילה אלא מדלג ואומר אשר הוצאתי וכו׳. ולפ"ז לא מקשה מתני׳ אהדדי, דלרבנן דהתם אין אומרין ויאמר כלל והא דתנן במתני׳ מזכירין וכו׳ קאי אמודים שהוצאתנו ממצרים וכו׳ ורבנן דהכא סברי שאומרים ויאמר בדילוג פ׳ ציצית :

עמודי ירושלים תנינא

ארבע נקראין עד שלא נולדו ואלו הן יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה כו׳ שלמה כי שלמה יה
כו׳ וכ"ה בב"ר פמ"ה ובפדר"א פל"ב וע"כ אני תמה על הג׳ ר׳ זלמן מרגליות ז"
שם אפרים במדבר (כ"ד ז) שכ׳ וז"ל ברמב"ן הב"א לשון רש"י ז"ל בזה שכ׳ נקרא שמ
תולידו דומה לו לכורש אשר החזקת בימינו הנה בן נולד לבית דוד ויאשיהו שמו ויצחק וי
ושלמה כו׳ אך מלת ושלמה הכתוב ברמב"ן בשם רש"י נראה שהוא ט"ס שלא נמצא
שנקרא לו שם קודם לידתו רק אחר לידתו כתוב ויקרא שמו שלמה ואפשר כוונתו למ"ש
רות